

JUHÁSZ GYULA

*Összes versei 1905–1929.
Sík Sándor előszavával, sajtó alá
rendezte Paku Imre.*

A század első harmadának nagy magyar költői közül senkinek nem volt olyan mostoha a sorsa, mint Juhász Gyuláé. Vidéki költő volt, s öntudattal az; könnyen támadt ebből az a balhiedelem, hogy másodrendű, «demaradt» költő. Két-három kicsiny csoport — írók, szegediek — áhitattal idézték, de nagyságát mindig újra bizonygatni kell s alig hisznek benne. Egyetlen hozzáférhetőbb, fővárosban megjelent kötete, válogatott versei gyűjteménye: a *Hárfa*, a könyvespolcokon — s a szívekben is — mindig kissé háttérbe szorult a nagy kortársak művei mögött. Talán hangjának csöndessége is oka volt ennek; kora belőle ódákat nem csiholt, nyugtalanságából hiányzott az izgató vadság, csapongás, verseléséből — látszólag — a bravúr. Összes verseinek ez az első, három és félszáz oldalas kötete — 1929-ig írt s köteteiben is szereplő versei s rajtuk kívül műfordításai — nem lep meg a változatoknak azzal a pazarló gazdagságával, mint Babits életműve, sem a szeszélyes fölénynek azzal a csillámló játékaival, mint Kosztolányié. A hang 1907-ben, amikor első verseskönyve megjelent, már kész s innét 1925-ig, a *Testamentom*-ig — úgy tűnik — nem sokat változik. Gőzök nélkül forrt, lassan, észrevétlenül érett mind zamatosabbá. Babitsnál az *Irisz koszorúja* és a *Versenyt az esztendőkkel* között egy egész világ, Juhász Gyulánál 1907 és 1929 között alig egy szívdobbanás. De ez a szívdobbanás: a hatásoknak engedő ifjúság s a mély férfiszó különbsége. A vallomás: az orvosolhatatlan bánat, a tűnő élet, a reménytelen honvágy vallomása ugyanaz s a témák se mások; de hasonlítsuk össze egy-egy korai s későbbi «parnasszien» szonettjét: ott a jól megverselt tárgy egy-egy meglepő, csöppet sem parnasszien képpel, önleplezéssel, — itt már szinte «lényegmagyarázat». Vagy vessük egybe első kötete *Madách*-át, e tipikusan Juhász Gyula-féle témaverset, a *Testamentom Madách Sztregován* című versének férfias, keserű, telt zengésű strófáival. A *Versék*-ben:

*Ősi kastély mély magánya rejti
Világ elől méla bánatát.
Komor ősök árnyéka belengi.
Innen csak az őszi parkba lát.*

A *Testamentom*-ban, tizennyolc évvel később pedig :

... Vihar után, örök borúban,
 Nem is lesz több fény soha tán —
 Ül térdig porban és hamuban,
 Egyetlen társa a magány.
 Magyar magány, világmagány, haj,
 Igen bolondul forrt a must,
 Véres szüret után nagy árnyak.
 Kísértetek. Bort, famulus!

Ifjú és férfi Juhász Gyula között a különbség a két strófa különbsége; s az út: amíg az «ősi kastély mély magányától» eljut a «magyar magány, világmagányig». Vagy a *Magyar elégia* Adyra emlékeztető «ezeréves dalától» s a «népe nagy tragédiáját példázó» töredék-pálya kicsit tetszelgően borús szemlélésétől az *Április bolondja* tömören fölcsapó záróstrófáig:

Mások világgá zengő orgonáját
 Én nem irigylem. A magad cigányát
 Lásd bennem, ó magyar, ki nektek élek!

E hazatalálás nem a hűtlen fiú megtérése: első kötetében már ott zeng e «magyar» Juhász Gyula hangja, az olyan versekben, mint a *Haza* (Már dalolnak az út mentén a nyárfák...), a *Tibiscus partján*; azután később: a *Holnap*-beli *Szögedi interieur*, s az *Új versek*-ből (1914) a *Tiszai csönd* vagy a *Magyar táj magyar ecsettel*. A *Testamentom* magyar tájai s e versek között az alig megfogalmazható különbséget legjobban az összehasonlítás szemlélteti: ahogyan a — gyakran impresszionistának mondott — kép mélyebb értelmet kap, ahogyan a költő a tájból átsiklik a lélekbe, — olyan mélyre s az ősi vallomások olyan eruptív fölszakadásával, mint rajta kívül csak Ady, — a *Magyar idill*-ben, *Tápai lagzi*-ban, *Magyar tél*-ben, *Tápai Krisztus*-ban, *Haviboldogasszony*-ban. E versek igazi ízét, igazi nagyságát igazán talán csak az értheti meg, akinek személyes élménye ez az Alföld s már-már magyar metafizika: sorsunk tempós, egykedvű hurcolása, ki-kicsapó lázadásaink, élet s halál megrázó, természetes rokonsága, a «tünde ég pásztortüzei» s a temetőkön átszálló «néma angyal», — mindaz, ami a *Magyar tél* csodálatos strófájában:

*Babona, bánat, borok és botorság
Mind összezapnak és a kocsmá zúg,
Fölzengenek az átkok és a nóták
És döngetik a temetőkaput!*

vagy a *Tápai lagzi*-ban :

*Brummog a bögő, elhervad a hold,
Fenékig issza a vőfély a bort,
Már szürkül lassan a ködös határ,
És a határban a Halál kaszál —*

magyar sors, lélek és végzet legmélyebb titkait tárja föl. S mindaz, ami e tájon s embereiben, — hol útszélen feszület áll s vasárnapokon zúg a templomi ének, — egy kereszténység alatti ősi hajlam, pogánykeleti örökség föllobbanó s elröpítő álma, szenvedélye, melyet magára nézve annyiszor megvallott, — a «keresztény kétségek profundisát» s az «örök honvágyat Ázsiánk felé» — s melyről egyik orom-verse, a *Haviboldogasszony* vall: a szent szobrok lábánál egykedvűn zsolozsmázó népről (A közel temető mellett a kőszá Komondorok jelentik az időt), szekérvárában szundító seregről:

*Fekete Mária palástja rajtuk
És ajkuk bűvös ígéket remeg.
Már alszanak, már messze-messze mentek
És míg a Göncöl szekere görög,
Ők ázsiai rónákon robognak,
Emese álma ez: mély és örök.*

«Időtlen emlék és jövő remény ez» — írta Juhász Gyula «az örök magyar égről» — és soha időtlenebb, jövőbe érőbb nem lehet, mint ezekben a verseiben. Amit tudomány fajtánk s létünk lényegéként keres és elemez: az alföldi magyar népre itt egy kivételes költő látomásaiban mozdíthatatlan hitelességgel, gáncstalan művészettel áll előttünk. Az idegek öröklött bánata itt egy nép öröklött sorsának bánatával találkozott; magáról benne, magában róla vallott s valóban «maga cigányát» láthatja benne a magyar. Jambusa lük-tetése itt már egy táj és végzet szívedobolása; aki ismeri az Alföldet, szeptembereit és alkonyatait, kocsmazajait és lakzijait, szűkös végtelenségét, tág ege szorítását, az érzi: ez az élmény szinte kény-

szerít erre a lejtésre s nincs az a «magyar» forma, tizenkettes vagy bármi más, ami erről az élményről mélyebben s magyarabban szólna Juhász Gyula igazán magyarrá lehelt jambusánál. Nem az ő füle érezte-e meg elsők között Bartók zenéjében Erdély erdői zúgását, Tiszamente tájai sírását s «az áhítatos, ős, szent, szilajbús, boldog, méla, pogány és büszke lélek» hangját?

A jambus azonban — szinte egyetlen üteme Juhász Gyulának — egyfajtaságában sem egyhangú. Megint csak egyik már-már megfoghatatlan titka művészetének e jambus színének, súlyának, lejtésének változása: «magyar» verseinek mély dobbanásai s az Anna-versek párás szárnyalása, — ott a sík föld tompa döngése nehéz léptek alatt, itt meg az, amit véreként kínál:

*A csodálatos, tiszta szókat,
Mik fél zene, fél rejtelem,
S mik mélyebbek, mint végső sóhaj
Az elröppenő életen.*

E bágyadtan szőkefényes, kékpárás versek: az új magyar irodalom legszebb szerelmi versei közül valók, bánat, vágy, elérhetetlenség, megadás lankadozva szálló dallamai, «egy fájdalmas, nagy, meddő férfiélet» áhítata, áldozata. A forma művészete nem csak a formák változatos és fölényes kezelése: egyetlen formán belül, egyetlen sorfaj keretében a dallam apró rezdülései: legalább olyan nagy művészet. Egy-egy sora: «milyen volt szőkesége nem tudom már» az «n» és «m» hangoknak az egész vers hangnemét, lebegését megadó leütésével, — «én addig állok álmom omladékán» első élesebb akkordjával s utána á-hangjai s a két rácsapó ó hang tragikusan mély s távlatos dobbanásával: a legtisztább zene, dalolni kell, ráhagyatkozva dallama gyönyörű zengésére.

Annák, szerelmek: a «valahol szép élet» messzi jelenései. «Vesztett örömök legszebb örömök» — s Juhász Gyula az ő költőjük, a mulandó lét s látományaié; egy eredendő bánatát s egy bánat örök dallamáé. Bánata: férfibánat; művészete: áhítatos férfi-művészet. Egyszerűsége, tudatosan vállalt egyszerűség; távlatos, kozmikus zengés. Remeklései nem hangosak, de tele van remeklésekkel, váratlan erővel, sisteregve fölszökő strófákkal. Egyhangúsága csak látszat; csak a fölületes olvasónak egyhangú. Természetes: van sok közepes verse is, vannak jelentéktelen kötetei, mint a második és harmadik, de egy költőt nem selejtése határoz meg. S aki «dály» költőnek ismeri, olvassa lassan, gondolkodva

verseit, bontsa ki őket s meglátja csöndes folyásukban a remeket. «Méla Tömörkény Darvadozik anyaföld csöndes eresze alatt» — «Partjain a tájnak és időnek Egy bölcsőben alszik velem ő» — «Holdunk ezüstje hűvös mint a dér» — «A minisztráns gyerek Mint mezőben a bárány Csenget» — s folytathatnók, oldalakon át, sorokkal és strófákkal, igazolni: Juhász Gyula nem csak egy zene és nem csak zenéje behízelt dallama; — nyelv, kifejezés tiszta tömörségében és mélységében nagy klasszikusaink társa. De Juhász Gyulát olvasni kell, nem idézni; olvasni apránként, ízlelgetve, kortyokban, odaadással, mint a nagy költőket. Mint magyarságunknak Ady mellett legmélyebb költőjét, s egyáltalán mint nagy költőt, nagy művészt (s erről: művészetéről s arról, hogyan látja, akiket szeretett: Vörösmartyt, Petőfit, Berzsenyit s a nagy mestert: Aranyt, hogyan mintázza meg őket; szonettjairól s magyar városképeiről; tájaink fölött más és más fénytörésben villódzó bánatáról; azután költői fejlődéséről, tisztulásáról, zamatossá éréséről, külön tanulmányokat lehetne írni s megérdemelné, hogy írjanak róla); — olvasni kell és fölfedezni, végre, a kiváló kortársainál csöppet sem hátrább való író, aki csöndes művében is «Egy nagy, magános élet tiszta gögjét Mint koronát úgy hordja homlokán».

Paku Imrét, a műsajtó alárendezőjét köszönet illeti meg áhítatos munkájáért, a kiadót áldozatkészségéért; komoly, nemes szolgálatot tettek irodalmunknak.

Rónay György